

EPIDEMIOLOGIJA HIV INFEKCIJE I AIDS-a u HRVATSKOJ

Prema podacima Registra za HIV/AIDS, u razdoblju od 1985. godine, kada su zabilježeni prvi slučajevi zaraze HIV-om u Hrvatskoj, do kraja 2023. godine je zabilježeno ukupno 2115 osoba kojima je dijagnosticirana infekcija HIV-om, od čega ih je 632 oboljelo od AIDS-a. U istom je razdoblju 269 osoba umrlo od AIDS-a (382 osoba od HIV-a/AIDS-a).

U 2023. godini bilo je zabilježeno 97 kojima je dijagnosticirana infekcija HIV-om, uključujući 17 novooboljelih od AIDS-a, te 13 umrlih od posljedica AIDS-a.

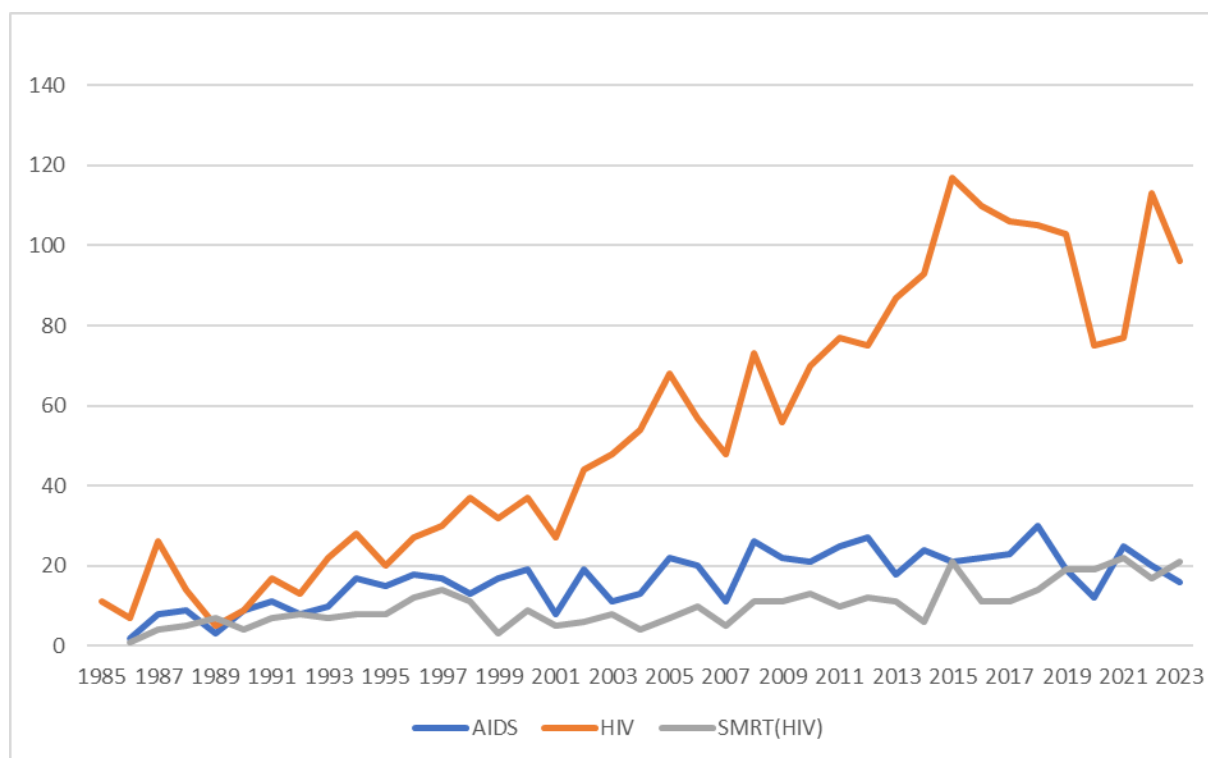
Stopa novih dijagnoza infekcije HIV-om u 2022. godini bila je 2,5 na 100.000 stanovnika. U posljednjih pet godina prosječan broj godišnjih novodijagnosticiranih slučajeva HIV-a/AIDS-a bio je 93 (raspon 75-113), što stopom od oko 2,5 na 100.000 stanovnika Hrvatsku svrstava među zemlje s niskom učestalošću HIV infekcije (4,3/100.000 je bio prosjek za zemlje EU/EEA u 2022. godini).

Pojavnost infekcije HIV-om u Hrvatskoj se zadržala na niskoj razini, s blagim trendom porasta novodijagnosticiranih osoba do 2015. godine (kada je zabilježen najveći broj novih prijavi HIV/AIDS-a – 117), a od 2015. godine bilježimo pad broja osoba s novodijagnosticiranom infekcijom HIV-om sve do 2022. godine. Blagi trend porasta novodijagnosticiranih slučajeva infekcije HIV-om u razdoblju od 2003. do 2015. godine dijelom možemo objasniti uspješnijim otkrivanjem infekcije povećanom dostupnošću testiranja (u zdravstvenim ustanovama i zajednici).

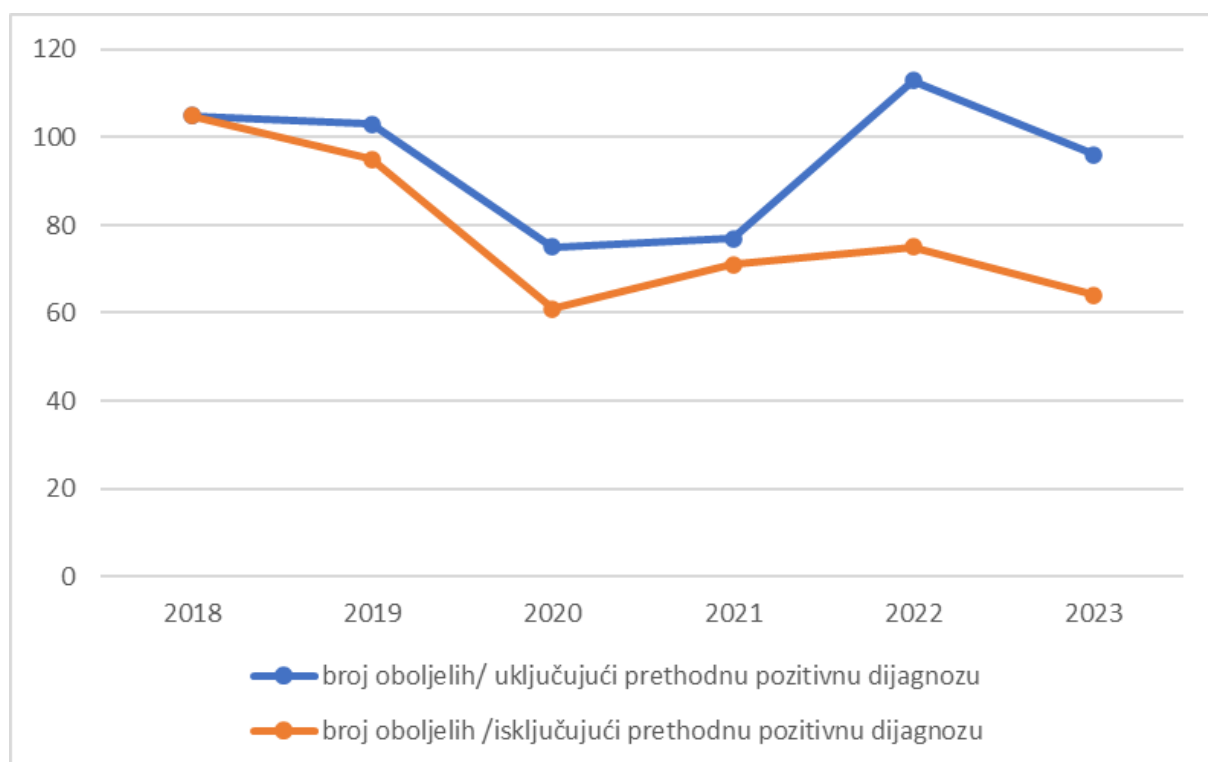
Od 2019. godine, zabilježen je porast incidencije HIV infekcije u Republici Hrvatskoj, što se povezuje s migracijom stranih državljana u zemlju i/ili osobe koje od prije imaju HIV pozitivan status. U 2023. godini gotovo 33 % su osobe s prethodno poznatom dijagnozom u odnosu na ukupan broj za 2023 (Slika 2).

Broj oboljelih od AIDS-a ima stabilan trend niske pojavnosti, zahvaljujući dostupnosti antiretrovirusne terapije koja, ako je uspješna, omogućuje da osobe koje žive s HIV-om imaju gotovo isto očekivano trajanje života kao i osobe koje nisu zaražene HIV-om. Broj umrlih od HIV/AIDS-a je veći u odnosu na 2016. kada je taj broj iznosio 10 dok je u 2023 umrlo 13 osoba od HIV-a/AIDS-a (Slika 1. -3.).

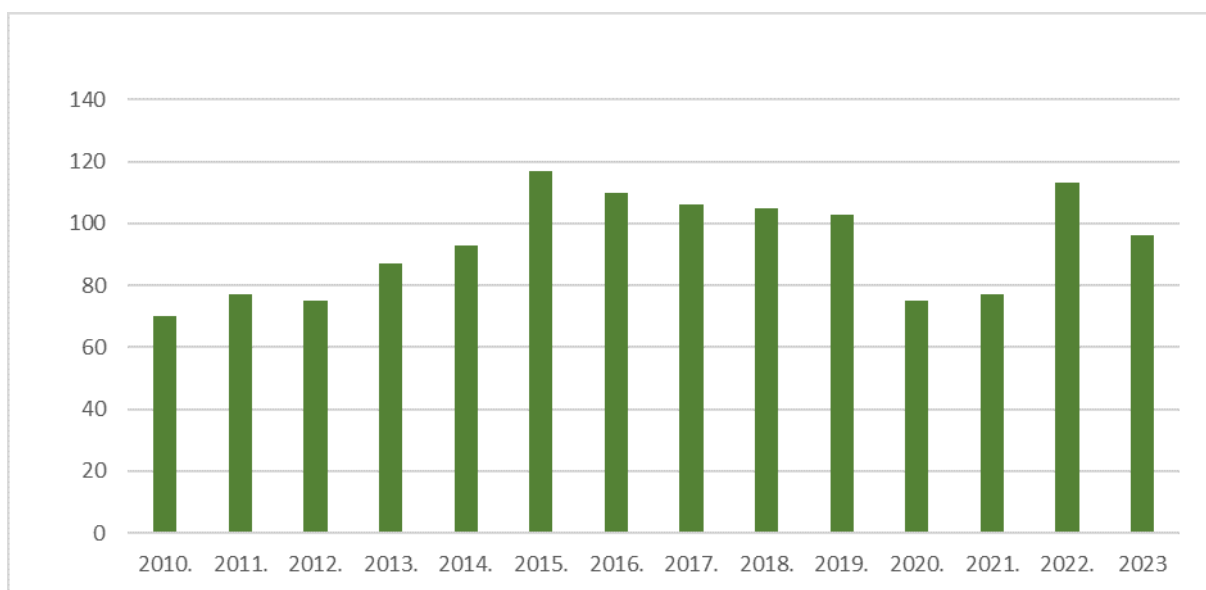
Slika 1. Broj oboljelih od infekcije HIV-om, AIDS-a i smrti od HIV/AIDS-a u Hrvatskoj po godinama, razdoblje 1985. – 2023. godini

Slika 2. Prikaz usporedbe koja uključuje i isključuje prethodne HIV pozitivne slučajeve, 2018.- 2023.godina

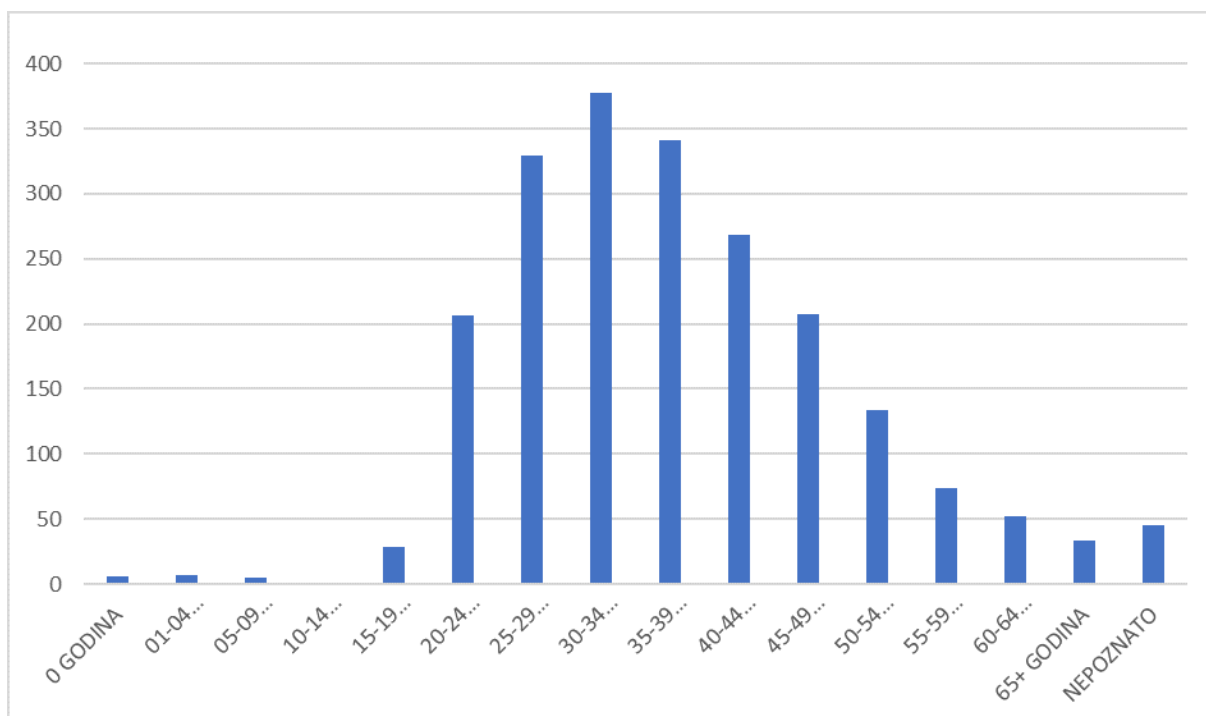

Slika 3. Broj dijagnoza infekcije HIV-om (uključujući AIDS) u Hrvatskoj po godinama za razdoblje 2010.-2023.

Od ukupnog broja svih slučajeva HIV-a/AIDS-a, 88 % su muškarci, a 12 % žene, a većina zaraza HIV-om se dijagnosticira u dobi od 25 do 44 godina.

Slika 4. Dobna raspodjela slučajeva dijagnosticiranja HIV infekcije u Hrvatskoj u razdoblju 1985. – 2023. godine (N=2114)

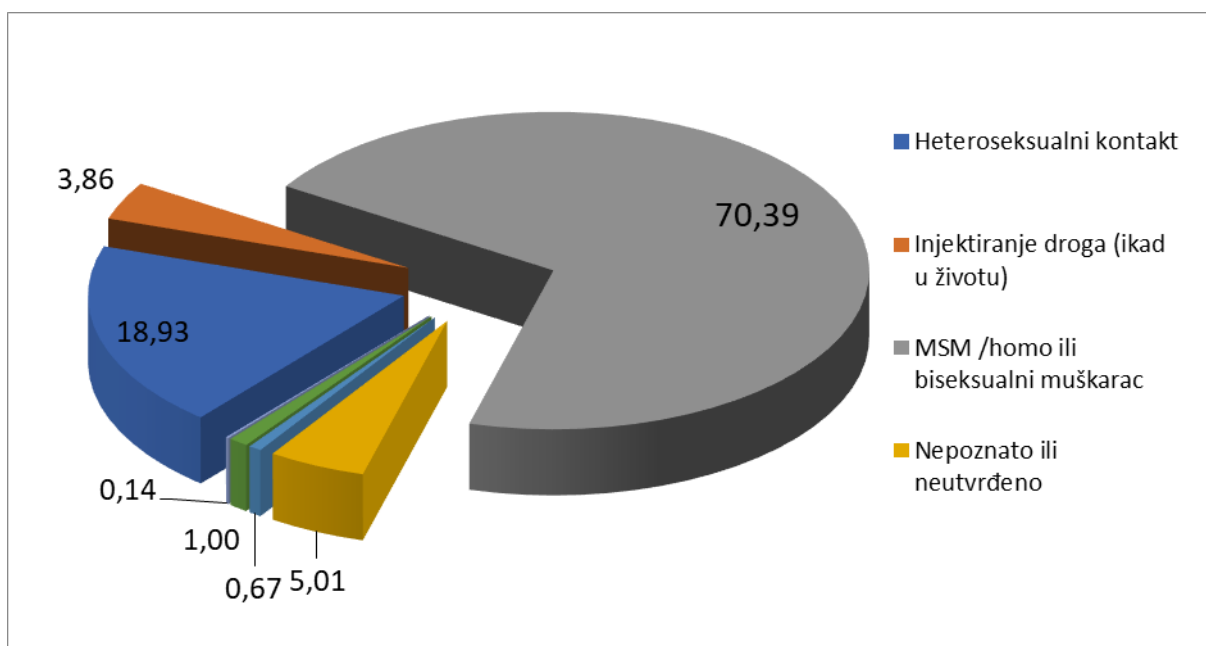
Put prijenosa

Za ukupno 2115 zabilježena slučaja HIV-a/AIDS-a za koje ima podatak o putu prijenosa, raspodjela prema vjerojatnom putu prijenosa pokazuje da se velika većina oboljelih zarazila nezaštićenim spolnim odnosom (89%). Najčešći prijavljeni put prijenosa je spolni odnos između muškaraca ili biseksualni kontakt (66% u 2023., kumulativno 70%), dok je drugi najčešći put prijenosa spolni odnos između žene i muškarca (26% 2023., kumulativno 19%). Udio zaraženih putem injektiranja droga je 4%. Vertikalni prijenos (sa zaražene majke na dijete) čini 1 % od ukupnog broja zabilježenih slučajeva zaraze HIV-om.

Među slučajevima zabilježenim u 2023. godini, bilo je 82 muškaraca (85%), 14 žena (15%) i jedna osoba nepoznatog spola. Od 96 slučajeva HIV/AIDS u 2023. godini, u 63 osobe (66%) je vjerojatni put prijenosa spolni odnos među muškarcima, kod 25 osoba (26%) spolni odnos između muškarca i žene, kod 5 slučajeva (5%) je put prijenosa bio neutvrđen, zabilježena su 2 slučaja (2 %) injektiranjem droga i jedan prijenos primanjem zaražene transfuzije/krvnih preparata (oboljela osoba već od prije zna za HIV status, za prijenos navodi primanje krvi u Afričkoj zemlji).

U analizi kumulativnih podataka za razdoblje 1985.- 2023., za slučajeve za koje imamo podatak o boravištu županije oboljelog, najveći broj oboljelih od infekcije HIV-om je zabilježen u Gradu Zagrebu (791), a najmanji u Virovitičko-podravskoj županiji (14), a najčešće prijavljivani put prijenosa bio je MSM u svim županijama.

Slika 5. Distribucija zaraženih HIV-om u Hrvatskoj (1985. – 2022. godine) prema vjerojatnom putu prijenosa zaraze

Liječenje

Liječenje zaraze HIV-om antiretrovirusnom terapijom, koja je od 1998. godine dostupna i besplatna za pacijente, u Hrvatskoj je prema pokazateljima ishoda liječenja te uključivanja i zadržavanja u skrbi dobro i uspješno, čime se poboljšava prognoza i kvaliteta života oboljelih te doprinosi u sprečavanju širenja infekcije HIV-om. Prema podacima Klinke za infektivne bolesti „Dr. Fran Mihaljević“, Referentnom centru za dijagnostiku i liječenje zaraze HIV-om Ministarstva zdravstva, u 2023. godini je 1504 osoba koje žive s HIV-om bila uključena u skrb (2022.: 1441), od kojih je bilo 99 onih koji su po prvi puta uključeni u sustav liječenja u Hrvatskoj (2022.:112). Od tih 99 novouključenih u skrb, 41 osoba je već znala da ima HIV i bila u skrbi izvan Hrvatske, a 58 osoba je novodijagnosticirano. Antiretrovirusne lijekove je uzimalo 1483 osoba (2022.:1425).

Od 1504 osoba u skrbi, muškog spola je bilo 1347 (89.6%). Manje od 200 kopija HIV1 RNA imalo je 1267 (97.5%) od 1299 osoba kojima je određena viremija. Tijekom 2023.g. u 12.4% osoba koje su uzimale antiretrovirusne lijekove nije određena HIV1-RNA. Još je uvijek nepovoljno to što se dio zaraza HIV-om otkrije u kasnom stadiju kad je broj limfocita CD4 manji od 200/mm³ ili je zaražena osoba već oboljela od AIDS-a (41%). Medijan broja limfocita CD4 pri uključanju u skrb novodijagnosticiranih osoba bio je 274 u mikrolitru krvi.

Prevalencija

Hrvatska je zemlja niske prevalencije infekcije HIV-om: manje od 0,1 % stanovnika ima protutijela na HIV (seroprevalencija protutijela na HIV kod osoba koje prvi put dobrovoljno doniraju krv u Hrvatskoj je u razdoblju 1998. – 2013. god. iznosila od 0,00 do 0,014 %, HZTM). Neke skupine stanovništva imaju znatno višu prevalenciju HIV protutijela: muškarci koji imaju spolne odnose s muškarcima, osobe koje koriste droge injektiranjem te osobe koje često mijenjaju partnere. Procjene prevalencije HIV infekcije prema podacima seroepidemioloških istraživanja među MSM iznose između 2,8 % i 4,5 %.

Testiranja na HIV: izvještaj laboratorija o testiranjima na HIV

Praćenje proširenosti HIV infekcije među stanovništvom putem godišnjih izvještaja laboratorija u Hrvatskoj (zbirni, anonimni, bez isključivanja eventualnih duplikata i uključujući i pacijente koji su od prije poznati kao pozitivni na HIV) provodi se i temeljem izvještaja o obavljenim testiranjima na HIV pokazuje niske opće postotke uzoraka pozitivnih na HIV (podaci iz 30-ak laboratorija, uključujući i testiranja brzim testovima u zajednici). Prema pristiglim podacima laboratorija koji su poslali izvješća u 2020. godini testirano je ukupno 157 082 uzoraka krvi, od čega je zabilježen 25 pozitivan/reaktivan nalaz na HIV (prema metodologiji prikupljanja podataka može sadržavati uzorke od osobe koja se više puta testirala). Prema podacima Hrvatskog zavoda za transfuzijsku medicinu, među ukupno

testiranim dozama krvi svih dobrovoljnih davatelja krvi (105 817) u 2020. godini, učestalost potvrđenih pozitivnih uzoraka je i dalje niska, te nema značajnih promjena u trendu u odnosu na prethodne godine.

Strategija prevencije i prijedlozi za intervenciju

Iako se Hrvatska svrstava među zemlje niske učestalosti HIV infekcije (godišnje oko dvije novooboljele osobe od zaraze HIV-om na 100.000 stanovnika), infekcija HIV-om i AIDS je bolest od javnozdravstvenog interesa. U Hrvatskoj se HIV/AIDS tijekom 34 godina od pojave prvih slučajeva (1985.) zadržava na niskoj razini, jednoj od najnižih u Europi, zahvaljujući kontinuiranoj i sustavnoj primjeni cijelog skupa mjera prevencije, dijagnostike i liječenja, od nadzora nad pripravicima iz ljudske krvi do zdravstvenog odgoja i prosvjećivanja, koje se kod nas provode još od vremena prije pojave prvih slučajeva, tj. od 1983. godine u djelatnosti prikupljanja krvi odnosno 1988. godine u svim djelatnostima zdravstvene zaštite (program mjera zdravstvene zaštite protiv AIDS-a), a koje su sastavnice današnjeg Nacionalnog programa za prevenciju HIV-a/AIDS-a. Sadašnji epidemiološki podaci pokazuju stagnaciju ili blago smanjivanje pojavnosti infekcije HIV-om. Liječenje oboljelih ima dobre pokazatelje, no problem je da se još uvijek razmjerno velik udio infekcija otkrije kasno.

U 2016. godini Nacionalno povjerenstvo za prevenciju HIV infekcije i AIDS-a revidiralo je Hrvatski nacionalni program za prevenciju HIV-a/AIDS-a za razdoblje 2011. – 2015., a 2017. je usvojen Hrvatski nacionalni program za prevenciju HIV-a/AIDS-a za razdoblje 2017.-2021.

Ciljevi programa mjera suzbijanja i sprečavanja HIV infekcije i AIDS-a su:

1. Sprečavanje širenja HIV infekcije u Hrvatskoj
2. Osiguranje adekvatne zdravstvene zaštite i skrbi za oboljele od HIV/AIDS-a
3. Promicanje zdravlja i smanjenje rizičnih ponašanja u općoj populaciji i ključnim populacijama: muškarcima koji imaju spolne odnose s muškarcima, osobama koje koriste droge injektiranjem, osobama koje imaju veći broj spolnih partnera te osobama koje naplaćuju seksualne usluge.

Mjere sprečavanja i suzbijanja HIV-a/AIDS-a te ostalih krvlju i spolno prenosivih bolesti provode se prema Hrvatskom nacionalnom programu prevencije HIV-a/AIDS-a i Programu mjera zdravstvene zaštite u kojem zajedničkim radom sudjeluju zdravstvene službe, mnogobrojni stručnjaci izvan zdravstva kao i nevladine udruge. U okviru mjera prevencije HIV-a/AIDS-a prikupljaju se podaci o broju oboljelih i umrlih od HIV-a/AIDS-a, analizira epidemiološka situacija u zemlji, provodi nadzor nad krvlju, imunobiološkim lijekovima i bolničkim infekcijama, dijagnosticiranje i liječenje oboljelih te edukacija i podizanje svjesnosti čitavog stanovništva, posebice mladih i skupina izloženih povećanom riziku infekcije HIV-om. Važan temelj svih mjera prevencije su edukacija i informiranje, usvajanje odgovornog ponašanja (odgovorno spolno ponašanje, nekorištenje droga i drugih psihoaktivnih sredstava,

uporaba sterilnog pribora za injektiranje droga i dr.) i rano otkrivanje HIV infekcije. Centri za dobrovoljno savjetovanje i testiranje na HIV su, kao mjesta primarne i sekundarne prevencije HIV infekcije, važan dio javnozdravstvene zaštite (edukacija o odgovornom spolnom ponašanju, individualni plan smanjenja rizika, testiranje na HIV koje omogućuje rano otkrivanje i uspješnije liječenje, čime se sprečava ili smanjuje razvoj komplikacija bolesti i poboljšava životna prognoza zaražene osobe te sprečava prijenos infekcije na druge ljude) i jedan od ciljeva Nacionalnog programa za prevenciju HIV/AIDS-a. Sve aktivnosti i mjere se provode da se održi ova relativno povoljna epidemiološka situacija, smanji broj novooboljelih od HIV-a/AIDS-a u budućnosti i unaprijedi skrb za zaražene osobe i osobe izložene povećanom riziku infekcije.

Testiranje i rano otkrivanje infekcije je važna preventivna mjera, kako za individualno liječenje, koje ako se započne ranije je uspješnije, tako i za sprečavanje širenja infekcije odnosno smanjenje broja novooboljelih osoba.

U Hrvatskoj je na petnaestak lokacija dostupno dobrovoljno savjetovanje i testiranje na HIV u zavodima za javno zdravstvo te u zajednici (u suradnji s organizacijama civilnog društva) gdje se osobe koje su izložene većem riziku zaraze HIV-om ili koje žele provjeriti HIV status mogu anonimno i besplatno testirati. S ciljem pružanja mjera prevencije, liječenja i smanjenja šteta za osobe koje injektiraju droge važnu ulogu imaju centri za izvanbolničko liječenje ovisnosti i mentalno zdravlje koji su dostupni na dvadesetak lokacija u županijskim zavodima za javno zdravstvo te organizacije civilnog društva koje sudjeluju u provedbi programa smanjenja šteta među populacijom korisnika droga.

Predekspozicijska profilaksa HIV-infekcije (PrEP) provodi se od rujna 2018.g. u Klinici za infektivne bolesti „Dr. Fran Mihaljević“ za osobe koje su u većem riziku od zaraze HIV-om. Ona se daje isključivo muškarcima koji imaju spolne odnose s muškarcima. U prvoj godini provedbe 140 osoba je uzimalo PrEP. Do kraja 2021.g. je 417 osoba započelo PrEP. Tijekom 2021.g. je 160 osoba započelo prvi puta PrEP, a ukupno je 291 osoba uzimalo PrEP.

Potrebno je nastaviti provoditi sve mjere suzbijanja i sprečavanja ove infekcije koje su se i dosada provodile, te pojačati i poboljšati ciljne mjere prevencije usmjerene prema skupinama populacija koje su izložene većem riziku zaraze HIV-om, primarno populaciji muškaraca koji imaju spolne odnose s muškarcima.

Mjere koje bi mogle doprinijeti daljnjem smanjenju pojavnosti HIV-a/AIDS-a u Hrvatskoj su povećanje dostupnosti i organizacijsko pojednostavljenje postupka testiranja na HIV u ambulantama za spolno prenosive infekcije (SPI), posebice za muškarce koji imaju spolne odnose s muškarcima, povećanje dostupnosti i broja testiranja na HIV i SPI u zajednici, proširenje korištenja PrEP-a, te podizanje svijesti zdravstvenih radnika o važnosti testiranja na HIV osoba koje su u većem riziku od zaraze.